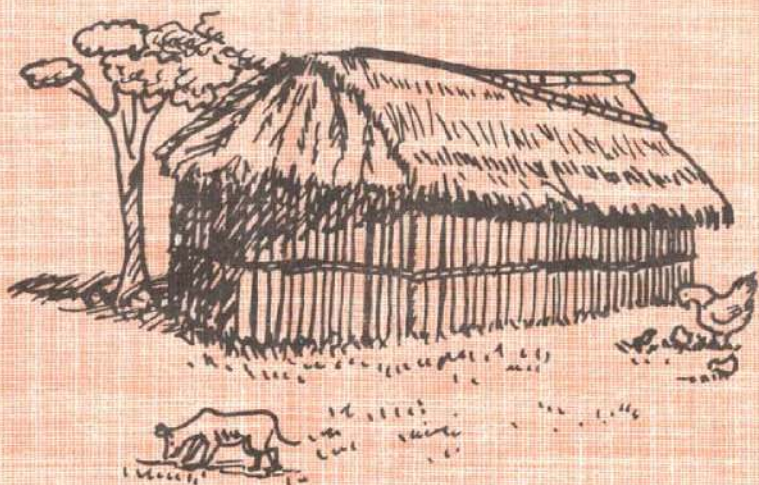

lac-19439

CARTILLA del LACANDON

El lenguaje utilizado en esta edición no está vigente pero es útil como antecedente de las ediciones posteriores

CARTILLA del LACANDON

Publicado por el
Instituto Lingüístico de Verano
en coordinación con la
Secretaría de Educación Pública
a través de la
Dirección General de Educación
Extraescolar
en el Medio Indígena
México, D.F.
1977

PROPOSITO

Esta cartilla enseña todas las letras del idioma lacandón tal como se habla en la región de Najá, Chiapas.

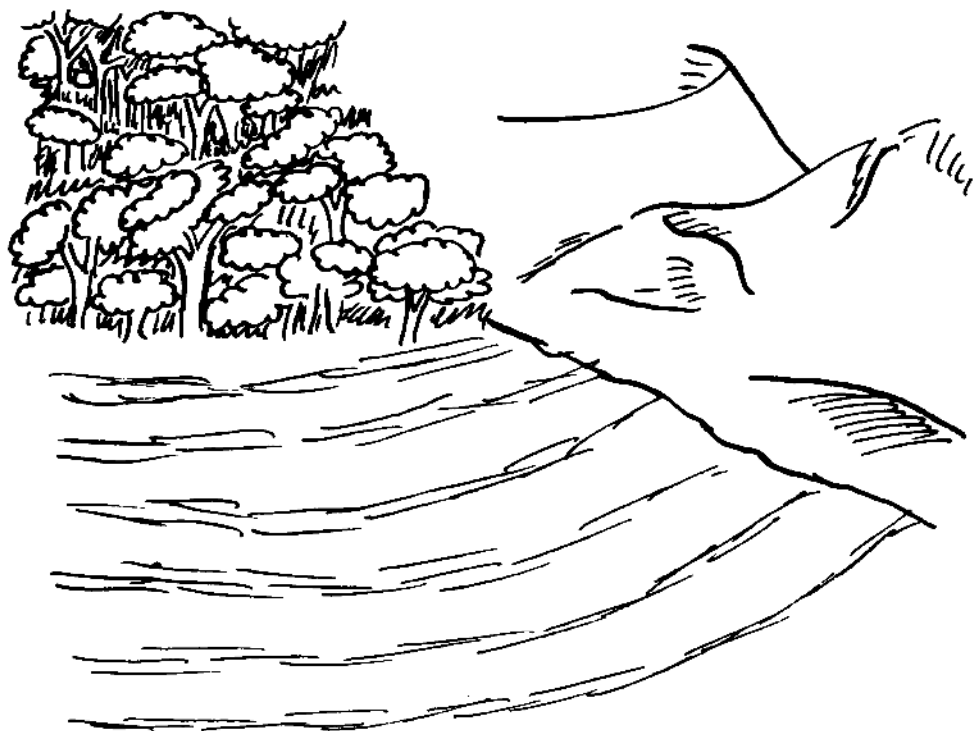

ire cAn.

cAn
cA
A

A
cA

cA
cAn

ire cor.

cor
co
o

o	Λ
co	ca

co	ca
cor	can

ire can.

ire cor.

ire can ich cor.

can	cor
cor	can

ire	ich
ich	ire

ire nar.

nar
nΛ
Λ

Λ	o
nΛ	no

no
nΛ

co	no	o
ca	na	Λ

nΛ
nar

nar	cor
cor	nar

ire u cor.

ire u nar.

ire u nar ich u cor.

u cor	u nar
u nar	u cor

Λ	o	u
CA	co	cu
na	no	nu

ire can.
 ire u cor.
 ire can ich u cor.

ire
i

Λ	o	u	i
nΛ	no	nu	ni
ca	co	cu	

Bor

ire, Bor, a cor.

ire, Bor, a nar.

ire, Bor, can ich a cor.

cor	u cor	a cor
nar	u nar	a nar

Λ	o	u	a	i
nΛ	no	nu	na	ni
ca	co	cu	ca	

cor
Bor
nar

cor	nar
or	ar
o	a

or	ar	or
cor	nar	Bor

Λ	o	u	a	i	e
nΛ	no	nu	na	ni	ne
cΛ	co	cu	ca		

cor	nar
Bor	cor
nar	ire
can	Bor
ire	ich
ich	can

ti'An u tet Bor.

tet
te
e

e	i	a
te	ti	ta

ti
te
ta

ta	na	ca
te	ne	
ti	ni	

te
tet

ti'an u na' Bor.

nΛ'
Λ'
Λ

ti'an
ti'
i'

nΛ'	ti'
Λ'	i'
Λ	i

cu canic u nar.

canic
ca
a

cu	ca
nu	na
tu	ta

canic	ti'Λn
ti'Λn	canic

nar
na'

CAN AN A	tan an a	ti'An AN A
AN CAN	an tan	AN ti'An

ti'An u tet Bor.
ti'An u nA' Bor.
cu canic u nAR u tet Bor.
co'o.
tan u tar u ti'ar.
cu canic u nAR ti'.

ti'An ti'ar	ti'ar co'o	co'o ti'An
----------------	---------------	---------------

co'o	co'	o'	o
ti'ar	ti'	i'	i
	nA'	A'	A

nAR	Bor	tar
AR	or	ar
A	o	a

ti'ar
tar
nAR

ti'	ti
tu'	tu

ni'	ni
nA'	nA

co'	co
ca'	ca

tet	ti'ar
tar	co'o
nA'	tan
ti'ar	nA'
canic	tet
co'o	tar
tan	canic

ire	e	a	i
re	re	ra	ri
e			

ire yuc.

yuc
yu
u

u	i	e
yu	yi	ye

a	Λ	o
ya	yΛ	yo

yi
yu
ya

ya	ta	ra	ca
yi	ti	ri	
yu	tu	ru	cu

ti	ti'
nΛ	nΛ'
ya	ya'

yi	ya
yira	ya'ara

ya'ara	yira	yuc
yira	yuc	ya'ara

tu yira yuc Bor.

tu yira yuc ich u cor u tet.

ya'ara Bor, tan u tar yuc.

yuc
uc
u

ac
a

tu yira yuc.
ba' ta wira.
tin wira ac.
tu ya'ara, tan u tar yuc.
ba' ta wa'ara.
tin wa'ara, ti'an ac.

tu yira ta wira
tin wira tu yira

tu ya'ara ta wa'ara
tin wa'ara tu ya'ara

ta wira
tu yira

tu ya'ara
tin wa'ara

yira	ac
wira	yira
ya'ara	wa'ara
tin	ba'
wa'ara	ya'ara
ba'	wira
ac	yuc
yuc	tin

tan	tin
tin	ti'An
ti'An	tan

bu'ur
bu
u

u	i	Λ
bu	bi	bΛ

bi	yi	ri	wi
ba	ya	ra	wa
bΛ	yΛ	rΛ	wΛ

bi	bu	bΛ
bin	bu'ur	bΛ'

Cu bin u canic bu'ur.

U nΛ' Bor cu canic.

U ti'ar cu tar.

Cu canic u bu'ur ti'.

Bin u ca'.

bin	bu'ur	Bor
bu'ur	Bor	bin

bin	cu	u	ire
Bin	Cu	U	Ire

canic	caric
caric	canic

Tu' ca bin, tet.
 Quin bin tin cor.
 BA' u wir.
 Bin in quin caric in cor.
 Ca canic wa ten bu'ur.
 Je' in canic.

Quin bin
Quin

bin	Bin
tin	Tin
quin	Quin
can	Can

Bin in quin caric
quin

Quin	quin
------	------

Ire bab.

bAb
Ab
A

A	o	a
Ab	ob	ab

ob	Ab bAb	ab ya'ab
----	-----------	-------------

Tu yira bAb Bor.

Tu ya'ara, ire, nA', tin wira bAb.

Ti' cu bin ich ja'.

Iric, yan ya'ab.

Ire	Iric
Iric	Ire

ac

on

ob

U tet cu bin u canic bu'ur.

Ba' cu bin u canic a tet.

In tet cu bin u canic ob.

Ba' cu bin u canic a nΛ'.

In nΛ' cu bin u canic on.

Bor cu bin u canic ac.

u tet	bin	yuc
a tet	in	ac
in tet	on	canic

tu	ta	tin
Tu	Ta	Tin

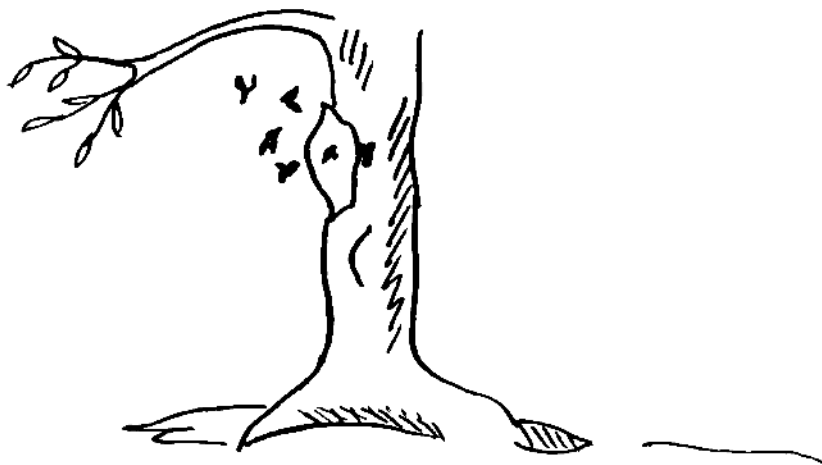
Bin u ca' caric u cor in tet.
 Ti' cu bin, yAn ob.
 YAn on ich u cor.
 In tet tu ya'ara, ti' cu bin yuc
 ich bu'ur.
 A' ten tu' ta wira ac.
 Ti' tin wira ich u cor bu'ur.
 Tu' quin caric in cor ti' tin wira.

ya'ab	iric
bAb	yAn
ten	ya'ab
tin	wira
wira	ten
iric	bAb
yAn	tin

yAn	YAn	a'	A'
-----	-----	----	----

ya ya'arir	ye yerer	bu burur	wa wa'ic
ya'ara ya'arir	bu'ur burur	yeter yerer	
	wa'ic wa'ara		

YAn u toquic u cor Bor.
 Tan u tar ya'arir.
 Tan u burur u cor.
 Je' wA yerer u cor.
 Je' wA a bin a wa'ic ti'.
 Ti' quin bin in wa'ic ti'.

cab bor

ob	bor	ba'
bab	bore'	bin
cab	bo'oy	bor

Ba' tu yira.

Tu yira cab bor, ya'ab.

A cab bore', yan u cab.

Iric, ca wiric wa. Ti' yan ca'anán.

Ti' cu bin ya'ab cab bor.

Ich bo'oy cu bin.

Ca' tac tu jAnAn.

jAnAn
jΛ
Λ

Λ	e	a	o
jΛ	je	ja	jo

je'
Je'

je	be	we	ye
jΛ	bΛ	wΛ	yΛ
ja	ba	wa	ya
jo	bo	wo	yo

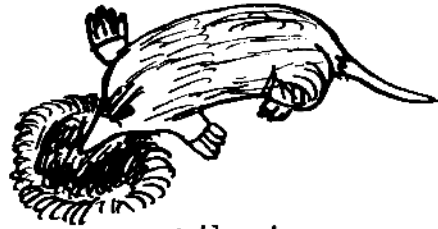
Quin	Qui'
Qui'	Quin

jΛ	je	je'	jΛ
jAnAn	je'	baJe'	jAntic

Ca' tac tu jAnAn a wAcAn.
 BaJe' quin bin jAnAn.
 Qui' a ba' quin jAntic.
 Quin jAntic bu'ur yeter ob.
 Je' wA a jAntic.
 Je' in jAntic. Qui'.

nΛj
Λj
Λ

Λjbaj
Λj
Λ

Λj	ej	Λj	aj
nΛj	bej	Λjbaj	waj

Λj	Λjbaj
Λj	Λjbaj

BAje' tin wira Λjbaj.
 Ti'An ich u jor naj.
 Jari' u jo'or tin wira.
 Bini ich u jor ru'um.
 Tin wira u jer jo'ora ich bej.

jor	je'
jo'or	jer
jo'ora	jari'

Baje'	tu'ubi
Λjbaj	jo'ora
tu'ubi	Baje'
bej	bajo'
bajo'	Λjbaj
jo'ora	bej

Tan in jantic bu'ur.
 A bajo' cu janan.
 Ba' cu jantic.
 Tu'ubi ten ba' cu jantic.
 Baje' quin bin janan.
 Qui' a ba' quin jantic.
 Quin jantic bu'ur yeter waj.
 Je' wa a jantic.
 Je' in jantic.

Ti'an Bor yeter u quic.

quic
qui
i

qui quic	qui quire'	qui qui'
-------------	---------------	-------------

in jantic
mΛ' in jantic

qui'
mΛ' qui'

Ca' tac u janan a quic, Bor.
 Jari' waj je' u jantic in quic.
 Ba'ic in quic waj tu jantaj ich bej.
 Cu ya'ic in quic, mΛ' in jantic
 bu'ur quire' mΛ' qui' in wu'ic.

quej
que
e

que quej	que quet	ca caj
-------------	-------------	-----------

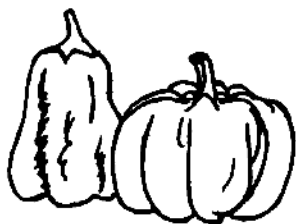
Caj binen in wirej quej, quet
yeter in wacan caj binen. Ca'tur
quej tin wira. Ti' yan yar quet
yeter u na'. Chan com u nej quej.
Caj u'uren, tin wa'ara u chaque in
woch quej.

tet et e	et et tet quet
----------------	-------------------------

quin	Quir
quir	buquintic
qui'	quet

quin wa'ic
quin buquintic
quin bin quir

Tu' yan in bu'ur, quin wa'ic
ti' in na'. Qui' in wu'ic.
Quin janan, quin buquintic in
noc' quir in bin cor. Nerob
in cor, rajen quin bin quir in
jaric robir. Quet in bin yeter
in na'.

c'um
c'u
u

u	a	Λ
c'u	c'a	c'Λ

c'a	ca	ja	ba
c'u	cu	ju	bu
c'Λ	cΛ	jΛ	bΛ

c'Λ	c'u	C'a	c'a
c'Λn	c'um	C'ayom	c'abar

YΛn ya'ab c'um ich u cor C'ayom.
 YΛn c'Λn c'um ich u cor.
 Nequi' u maC'a' c'Λn c'um.
 Nunc u c'abar u rac' C'ayom.
 U ti'ar Nunc tu ya'ara, nequi' u
 maq'uic c'Λn c'um, maq'uej ya'ab.

ne	nequi'
Ne	Nequi'

c'ac'

c'ac'	a	e	Λ
ac'	ac'	ec'	Λc'
a	c'ac'	ec'	bΛc'

Cu yerer c'ac' ich nAj.
 Bin u ca' jAnAn.
 Ba' cu bin u jAntic.
 Cu jAntic bu'ur yeter bΛc'.
 Ba' bu'uri cu jAntic.
 Ec' bu'ur.

ac	ec	Λc
ac'	ec'	Λc'

Ac	Ec'
ac	ec'

bΛc'
ec'
c'ac'

cay q'ueq'uen
q'ue

e q'ue q'ueq'uen	i q'ui q'uin	q'uin Q'uin
------------------------	--------------------	----------------

c'a ca	q'ui qui	c'Λ cΛ	q'ue que
-----------	-------------	-----------	-------------

c'a c'abar	ca canic	q'ui q'uin	qui quic
---------------	-------------	---------------	-------------

c'Λ c'Λn	cΛ cΛn	q'ue q'ueq'uen	que quej
-------------	-----------	-------------------	-------------

Ti'Λn u cay q'ueq'uen yΛcΛn C'ayom.
Q'uin u c'abar yΛcΛn. Jari' turiri'
cay q'ueq'uen. Tu' q'uin u ca' canic u
cay q'ueq'uen. BΛje' u ca' canic
ojq'uin. Tu' cu bin u canic. Bin u
canic yΛrΛc' cay q'ueq'uen ti' mΛn
q'ueq'uen.

C'ayom	wuq'uic	qui'
c'Λj	uc'ajen	quet

c'ac'	bΛc'
rac'	ec'

Uc'ajen, C'ayom, quire' taren tin cor.
 Ba'ic ten, ne'uc'ajen tarac wΛ ti'
 yΛnen waya'.

Je' wΛ a wuq'uic c'Λj, C'ayom.

Je'rer, je' in wuq'uic quire'
 ne'uc'ajen.

Ba'ic ten quet in wuq'uic. Qui' c'Λj.

che'ic'ac'
che
e

e	a	i	Λ
che	cha	chi	chΛ

cha	c'a	ca	ja
chΛ	c'Λ	cΛ	jΛ
chi	q'ui	qui	ji
che	q'ue	que	je

che	cha	Chan Bor
che'ir	chan	Chan C'ayom

Cu bin bujche' ti' u janan u rac'
Chan Bor. Bin u ch'Λquic u che'ir
u cor Chan C'ayom. Ojq'uin caj bin
u bujic u che'ir u c'ac'. U rac'
tan u taq'uic waj caj u'uri yeter
u che'ic'ac'. Ojq'uin tan u taq'uic
waj u tet. Bin u caxtic u qui'irir
yo'och waj.

e	i	Λ
che	chi	chΛ

che	cha	chi	chΛ
chen	chan	chich	chac

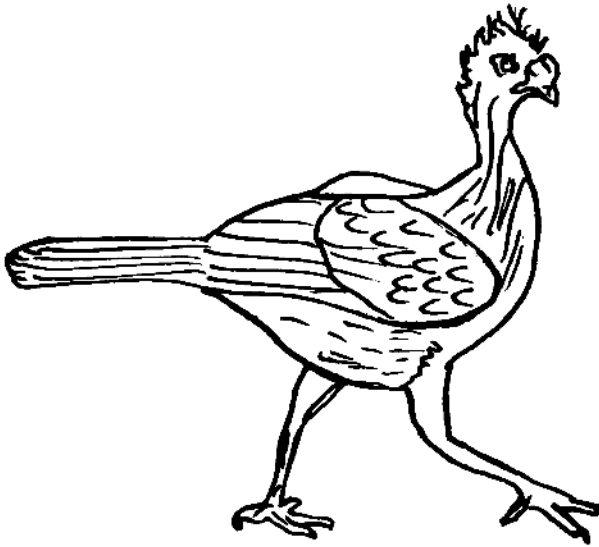
MΛ' chich in woc a teno'.
 Chan ber in bin tumen chichanen.
 Chichin in baquer.
 Chich yoc in chich. Ya'ab chac
 ya' cu cuchic. Cu chich meya,
 neyan u muc'.

i ich	o och yo'och	e ech tech
----------	--------------------	------------------

jaroch	c'orech	watoch
c'orech	watoch	jaroch

Netaj u c'Ab in sucu'un Q'uin.
 Caj bin man caj tu quinsa jarer.
 Tu chi'a yo'och jarer, nequi'
 u baq'uer jarer. Nequi', oxpe
 q'uin tu rac chi'aj yo'och jarer.
 Chen u jo'or jarer ti'an ich
 jaroch.

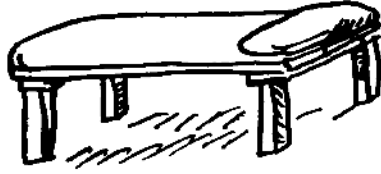

c'ambur

C'ambur tin wira ich u berir in cor.
 Ta jura wa. Max quin jur. Mech in
 c'Ab a teno', rajen tin bisaj c'ambur.
 Chen tiquin waj quin jantic. C'ambur
 MA' tin chi'aj. MA' ja wirej, mech in
 c'Ab.

;tin chi'aj wΛ? MA' tin chi'aj ;quin jur wΛ? MAX quin jur
--

c'Ab in c'Ab mech in c'Ab
----

ch'ac
ch'a
a

a	Λ	u	i
ch'a	ch'Λ	ch'u	ch'i

ch'u	chu	cu	c'u
ch'a	cha	ca	c'a
ch'Λ	chΛ	cΛ	c'Λ
ch'i	chi	qui	q'ui

ch'a	ch'Λ	ch'u
ch'ac	ch'Λca	ch'uric

Yan u ch'ac in tet. Characbar
in tet quire' tu ch'Λca yoc.
U tiri' ti' u ch'ac in ti'ar.
Com u ch'ac in ti'ar. Cu ch'uric
u ch'ac quin q'ue'ic. Chun q'uin
cu wenen yoco c'Λn in chan ti'ar.

ch'ich'
ich'
i

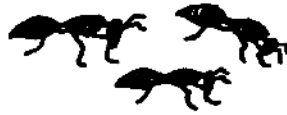

i ich' ch'ich'	o och' ch'o'och'
----------------------	------------------------

ch'ic ch'uric ca'anan characbar	bin binen buquintic characbar
--	--

Ch'ic ca'anan cu riq'ui ch'ich'.
Qui' u baq'uer ch'ich' yeter
ch'o'och'. Chichin ch'o'och' u
c'at. Yan chan ch'ich', chen ten
quin chi'ic yajaw ch'ich'.

ch'i	ch'ic
Ch'i	Ch'ic

sinic
si
i

i	a	u	Λ	o
si	sa	su	sΛ	so

su	ch'u	cu	chu
sa	ch'a	ca	cha
si	ch'i	qui	chi
sΛ	ch'Λ	cΛ	chΛ
so	ch'o	co	cho

si	sΛ	su	sa
sinic	sΛc	su'uc	sasi

Tin wira sac sinic. Yan ya'ab
sinic yaram su'uc. A sinic qui'
yu'ic in wo'och sa'. Oqui
sinic ich in wo'och sa'. Sasi
caj riq'uen caj tin wira.

oqui
Oqui

sasi
Sasi

is
i

ja'as
as
a

is	es	as
sis	Es	ja'as

Qui' in wu'ic is. Ya'ab is
tin ch'aj, qui'. Qui' yu'ic
ja'as in quic Es. Su' su'
cu ch'a'ic. Ca wiric, ya'ab
ja'as tu ch'aj Es.

su' su'	su'uc
ja'as	su' su'
su'uc	sasi
sinic	SAC
sasi	sinic
SAC	ja'as

SAC
sucu'un
su'
sis

tet
quet
bat
bat

Quin joc'or jaracnaqui sis in
wu'ic. Sis in wu'ic cu rubur
bat. SAC tu' cu rubur bat.
Sis in c'ab wa quin taric.
Sis u c'ab in sucu'un, su' u
taric.

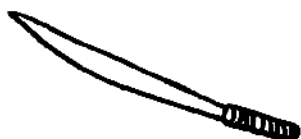
jaracnaqui	sucu'un
sucu'un	jaracnaqui

si	sa	so
sijic	sac'or	soc

su sucu'un

Su' su' cu tar in sucu'un.
 Je' u ca' tar. Quin sijic ti'
 is soc u ch'ijir ich u cor.
 Nesac'or in sucu'un. Sac'or
 u rac' in sucu'un. Qui' in
 wor u q'uini cu tar yiren in
 sucu'un. Cu JANAN tin watoch.

masca'
ma
a

a	Λ	u	i
ma	mΛ	mu	mi

mu	su	chu	ch'u
mΛ	sΛ	chΛ	ch'Λ
ma	sa	cha	ch'a
mi	si	chi	ch'i

ma	ma	mΛ	mΛ
masca'	maric	macar	mΛ'

Ch'a'e a masca'. Ca maq'uic
wa macar. Mac a wet bin tech
wa a sucu'un. Riq'uen, mΛ'
c'orech. Ba' ca bin a
maq'uic wa mΛ' a maric. Je'
masca' quir a panic macar.

ri	riq'uen	ma	mac
Ri	Riq'uen	Ma	Mac

ch'om
om
o

o	u	i	Λ
om	um	im	Λm

om	um	im	Λm
ch'om	ru'um	mim	tam

tam	yeman	yaram
mim	yaram	yeman

Tam yan in muquic mac ich
 ru'um soc mΛ' u chi'ic ch'om.
 Neyan ch'om waya'. Iric, mim,
 ti' cu man ch'om. Neyab.
 Baje' tan yeman ch'om yaram che'.
 U c'at u chi'ic bac'.

mam	mana'	masca'
ma'	mana'an	meyaj

ma'
mana'
mana'an

Tu' ca bin mam. Bin wa a ca'
 cor. MA' in tar a teno'. Ca
 wiric, mana' in masca'. MAx
 in bat, mana'an. Rajen, ma'
 in meyaj. MA' c'or in tar.
 Tac in wenen xan.

rajen	baje'	Ra	Ba
Rajen	BAje'	RΛ	BA

mim	mun	maq'uic
mun	maq'uic	mim
ma'	c'um	mam

Mun a je' c'uma', mim. Ten ma' qui' in wu'ic. Je' wa a maq'uic mun, mim. MA' qui' mun. Yan in cha'ic u yijtar. MA' seb cu yijtar. Yan a ch'uctic. Cu yijtar, quin maq'uic. Bay, mim, je' in cha'ic u yijtar.

xac
xa
a

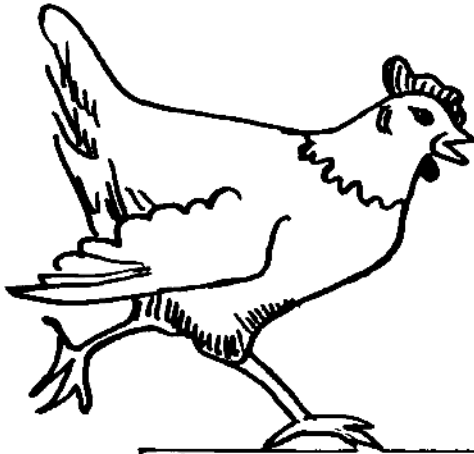
a	e	Λ	i
xa	xe	xΛ	xi

xe	se	me	que
xΛ	sΛ	mΛ	cΛ
xa	sa	ma	ca
xi	si	mi	qui

xe	xa	xΛ	xi
xen	xac	xΛn	xic

xe	xen	bo	bon
Xe	Xen	Bo	Bon

Xen c'ate ti' in nΛ', C'ayom.
 Bon xac yan tech, nΛ'. Xaque
 bon. Cax mΛ' ya'ab, neya'ab u
 xac in quic xΛn. Xiquen in ch'a'e wΛ.
 Xen ch'a'e.

cax
ax
a

a ax cax	Λ ΛX cΛxte	a ax c'ax
----------------	------------------	-----------------

cax ye'ecax

Chuque a xac, Nunc, ya'ara in na'.
Xen caxte ye'ecax. Ti' bini in
warac' cax ich c'ax. Caj binen
in wirej, mana' u na' chen
ye'ecax yan ya'ab. Tin wira u
ye'er ich robir. Caj tin ch'aj
turi' xac.

o ox co'ox	o ox box.	a ax c'ax
------------------	-----------------	-----------------

ximbar Λcximbar	mΛq'uic ΛcmΛq'uic
--------------------	----------------------

Co'ox ximaj, Chan Q'uin. Je' wa
 Λcximbar noch. Co'ox mac' box.
 Je' ΛcmΛq'uic ich bej. Yan
 ox xan tu' cac bin. Xen
 c'ate ti' a tet xan wa cu tar.
 Sac'or u tar ximbar in tet,
 rajen bayanen cu tar tin pach.

Ti'an in warac' cax.

cax	max	c'o'ox
c'ax	cax	co'ox

Xen chuque in warac' cax.
 Ti' cu bin ich c'ax. Yan
 in xat'ic u xic'. MAX quin
 chuquic, c'o'ox. WA ma'
 c'o'ox, seb in chuquic.

WA
WA

pec'
pe
e

e	i	u	Λ
pe	pi	pu	pΛ

pu	xu	mu	su
pΛ	xΛ	mΛ	sΛ
pi	xi	mi	si
pe	xe	me	se

pe pec'	pi pim	pu puric	pΛ pac'ach
------------	-----------	-------------	---------------

pi	pichi
Pi	Pichi

In warac' pec' cu bin u caxtic
jareb. Pim in warac' pec'.
Pichi petja' cu bin. Quin
jansic, quin puric yo'och waj.
In rac' cu pac'ach.

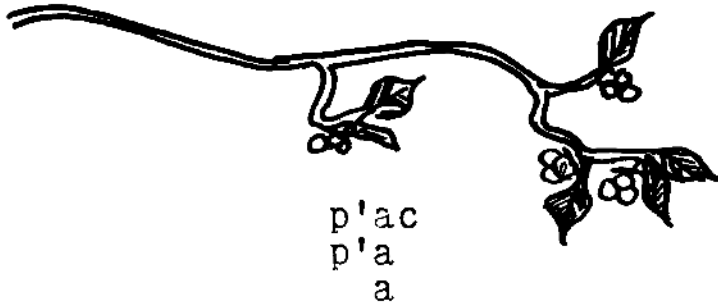

pop
op
o

o	e	i
op	ep	ip

ep	op	ip
tep	pop	siptic

Quin cutar yoc'o pop. WA
 quin siptic in warac' pec',
 cu chatar yoc'o pop xan.
 Chen ma' in cha'ic. Yoc'o
 pop ti'an u top u chan ti'ar.

a	u	o	e
p'a	p'u	p'o	p'e

p'o	po	xo	mo
p'u	pu	xu	mu
p'e	pe	xe	me
p'a	pa	xa	ma

p'u	p'a	p'o	p'e
p'uc	p'ac	p'o'ic	p'encach

p'e	p'encach
P'e	P'encach

Xen ch'a'e in wo'och p'ac.
 Ti' yan ich u p'uc witsi.
 Yan a p'o'ic xan. P'encach
 ya'ab ta ch'aj. Chuque ten
 jump'eri'.

p'i	p'a	p'o
p'iqui	p'ati	p'o'ic

Tu' binech, jach ec' a noc', yan
a p'o'ic. Binen ich p'uc wits.
P'iquir in bat caj binen. Baje',
jari' jump'eri' in bat p'ati.
Jari' jump'eri' in masca' xan.

t'ur
t'u
u

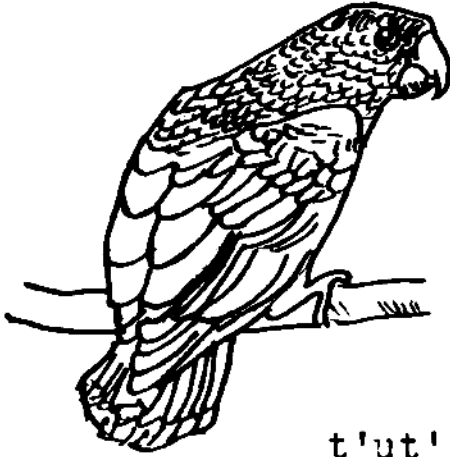
u	o	e
t'u	t'o	t'e

t'o	p'o	po	xo
t'e	p'e	pe	xe
t'u	p'u	pu	xu

t'u	t'e	t'o	t'u
t'ur	t'ech	t'oqui	t'ut'

t'o	t'oqui
T'o	T'oqui

Yan in warac' t'ur. Sac in
warac' t'ur. Yan in warac'
t'ut' xan. Ya'ax in warac' t'ut'.
T'oqui yaq'uir tu' tin c'axaj.
Yan t'ech tu jo'or t'ut'.

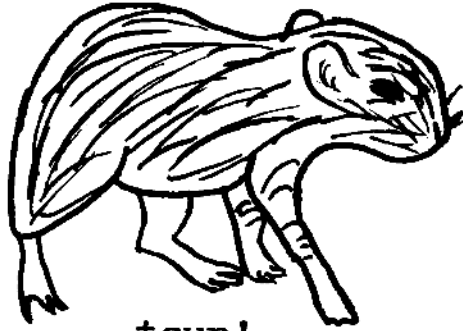

t'ut'
ut'
u

u	i	o
ut'	it'	ot'

it'	ut'	ot'
sit'	t'ut'	xot'

Ya'ax in warac' t'ut. Cu
c'as sit' yoco ru'um. Jun
xot' waj cu jantic. Qui'
yu'ic in warac' t'ut'. Yan
chan t'ut' xan ich in watoch.
Tu junan yan, rajen yan in
chuquic u jer soc yan u nup.

tsup'
tsu
u

u	Λ	a
tsu	tʂΛ	tʂa

tʂΛ	t'Λ	p'Λ	pΛ
tʂa	t'a	p'a	pa
tsu	t'u	p'u	pu

tʂa	tsu	tʂΛ
tsats	tsup'	tʂaje

tʂΛ	tʂajbir
TʂΛ	Tʂajbir

Tsup' tu chucaj in pec'.
Tʂajbir qui' u janta'. Yan
tsats ich in ruch. Tʂaje ten ca'
in chi'e.

tsats
ats
a

a	i	u
ats	its	uts

uts	its	ats
	yits	tsats

Jach uts in masca'. M_Λn_Λ'
vits. Otsir in mam, yan
yits u masca'. Yete tsats
cu joc'sic yits.

ts'on
ts'o
o

o	a	i
ts'o	ts'a	ts'i

ts'a	t'sa	t'a	p'a
ts'o	t'so	t'o	p'o
ts'i	t'si	t'i	p'i

ts'a	ts'o	ts'i
ts'aten	ts'on	ts'in

ts'a	ts'aten
Ts'a	Ts'aten

Caj binen tin chuca in ts'on
 quir in ts'an bac'. Tin ts'ana
 yuc. Qui' u chi'ibi yeter ts'in.
 Tu ya'ara ten in wixquit:
 Ts'aten u baq'uer yuc, ma' ya'ab.

ba'ats'
ats'
a

a	u
ats'	uts'

uts'	ats'	uts'
puts'	ba'ats'	juts'

Chuque in ts'on, tin wira ba'ats'.
Je' cu tar in wits'in, yan in
wa'ic ti'. Seb yan in bin soc
ma' u puts'ur ba'ats'. Co'ox
wits'in chuque ba'ats'.

puts'	ts'ictar	ts'in
juts'	jats'iquech	its'in

Caxte u puts' a na'. Tan u
 ts'ictar tumen ma' yiric u
 puts'. Ten ma' in caxtic, tan
 in maq'uic ts'in. Bin u ca'
 jats'iquech a na' wa ma' a
 wiric u puts'. Iric, juts' a
 baj, ti'an u puts' ich ru'um.
 Nequi' yor a na' baje' tumen
 tu yira u puts'.

cay
ay
a

a	a	o
ay	ay	oy

ay	ay	oy
c'ay	cay	tsoy

cay	caj	c'ay
caj	c'ay	cay

Ti' cura'an in wits'in yaram che'
tu' cu c'ay ch'ich'. Tan u chuquic
cay. Caj u chuca cay, netsoy yor.
Tsoy yor in na', xan, caj u chi'a
cay. Qui' yu'ic cay in na', ba'ic
ten qui' in wu'ic.

yajaw	jaw
jaw	yajaw

jumpnej	cajt jaw
cajt jaw	biq'uin
biq'uin	jumpnej

Jo'ora tan yoc'or in ti'ar yajaw.
 Yaj u jumpnej. In tet yojer ba'
 ts'aqui cu ts'abar ti'. Caj tu ts'a
 ti' in ti'ar yajaw cajt jaw u jumpnej.
 Cajt jaw caj riq'ui tu meya. Cu
 tucric: Jach tsoy wa ma' in ca' yajtar
 biq'uin.

El lenguaje utilizado en esta edición no está vigente pero es útil como antecedente de las ediciones posteriores

in sucu'unob
in wits'inob

in quicob
in ti'arob

cu baxerob
cu meyajob
neya'ab

Neya'ab u ti'arob in tet.
Ca'tur in quicob, oxtur in sucu'unob.
Neya'ab in wits'inob. A chan
chichan c'a'am cu yoc'or, rajen in
quicob cu meq'uic soc ma' u yoc'or.
U jer in wits'inob necu baxanob.
In quicob c'as yajaw, baynen cu
meyajob.

saquenti'	chi'iquen	ac'bichajac
sajaquen	chichanen	Ajcacho'
chaca'an	chara'an	c'a'ortic

Caj Sa'ten Uch

Sa'ten, caj in man in caxtic
Ajcacho' yeter in wits'in. Jero' tan
in pactic wits. Tin wa'ara:

--Sa'ten.

Jero', orac in wactic in baj ich
c'ax. In wits'in cu ya'ic:

--MA' tu' quin wenen.

Tin wa'ara:

--MA' in wojer wa ich c'ax quin
wenen. Sa'ten, ma' in c'Λ'ortic.

Joror. Ten tin ca' joroj ich bej.
Jera' tin wa'ara:

--Jera', chara'an bej.

Qui' in wor. MA' toj ac'bichajac.
WA ac'bir saquenti' u chi'iquen barum.
Oma' caj tin wiraj u bej. Jero' ti'
quin man.

Caj manen in caxtic, max tin wiraj
bej. Jera', quin wu'ic c'as sajquen.
Jera', tan in man in caxtic. In
wits'in yan, ma' a wirej, Q'uin Bor,
in wits'in Q'uin, ten, yan oxturen.

Chaca'an a witso', chen ma' in
c'a'ortic. Chichanen. U cha'ic in
bin ich c'ax in tet. MA' a wirej, in
baj quin bin.

Idioma: Lacandón de Chiapas

Investigadores lingüísticos:

**Felipe Baer y María E. de Baer,
bajo la dirección del Instituto
Lingüístico de Verano.**

primera edición

**Cartilla del Lacandón
en lacandon
77-093 México, D.F. 1C
1977**

Esta edición consta de 100 ejemplares.

**se terminó de imprimir este libro
el día 31 de agosto de 1977
en la
Casa de Publicaciones en Cien Lenguas
MAESTRO MOISES SAENZ
del
Instituto Lingüístico de Verano, A.C.
Hidalgo 166, México 22, D.F.**

El lenguaje utilizado en esta edición no está vigente pero es útil como antecedente de las ediciones posteriores